

Friluftsforskning 2009

Sammanfattning av presentationer vid konferensen
Friluftsforskning 2009 den 18-19:e november
vid Mittuniversitetet, campus Östersund

Friluftsliv i förändring
WWW.FRILUFTSFORSKNING.SE

Redaktörer:
Anders Mossing & Peter Fredman

Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring
Rapport nr 12
ISBN 978-91-86073-62-6
November 2009

Program - Friluftsforskning 2009

Onsdag 18:e November

09.30-10.30	Registrering och fika			
10.30 - 10.45	Sal F229	Välkommen Peter Fredman, Mittuniversitetet / Etour Klas Sandell, Karlstad Universitet Anders Mossing, Mittuniversitetet / Etour		
10.45-11.30	Sal F229	Friluftslivet i siffror Göran Nordström, Statistiska Centralbyrån, SCB		
11.30-12.30	Lunch			
12.30-14.00	Parallella sessioner	<p>Att mäta friluftsliv Värd: Peter Fredman Sal G1350</p> <p>Att mäta svenskt fritidsfiske. Metodik, resultat och användning i förvaltning. S. Thörnquist & H. Carlsson, Fiskeriverket</p> <p>Nationell identifiering av skogar med höga sociala värden. O. Forsberg, Y. Birkne, Skogsstyrelsen.</p> <p>Mer friluftsliv – varför inte? P. Fredman, Mittuniversitetet</p>	<p>Motiv för friluftsliv Värd: Daniel Wolf-Watz Sal F229</p> <p>Barns utevistelse och naturkontakt i vardagen. F. Mårtensson, SLU</p> <p>Ut med flickorna – Naturpedagogik och kulturmöten i naturen. E. Lisberg Jensen, Malmö högskola.</p> <p>Vana och ovana besökare i tätortsnära natur. S. Henningson, Göteborgs Universitet</p> <p>Miljöengagemang och friluftsliv. D. Wolf-Watz, Mittuniversitetet.</p>	<p>Naturvägledning Värd: Per Sonnvik Sal F234</p> <p>Naturguidning, kompetens och professionell utveckling. T. Vold, Norges Idrottshögskola.</p> <p>Research into the value of friluftsliv in outdoor and environmental education training. T. Beery, Göteborgs universitet.</p> <p>Att visa natur – naturvägledningens möjligheter och utmaningar. P. Sonnvik, Centrum för naturvägledning.</p>
14.00-14.15	Paus			
14.15-15.00	Sal F229	Friluftsforskningens mångfald Professor Sverker Sörlin, Kungliga Tekniska Högskolan		
15.00-15.30	Fika och tid för posters			
15.30-17.00	Parallella sessioner	<p>Att mäta friluftsliv Värd: Anders Lindhagen Sal G1350</p> <p>Workshop</p>	<p>Upplevelser av friluftsliv Värd: Sven-Erik Karlsson Sal F229</p> <p>Kite-surfare, fritidsfiskare och fritidssejlare i Helnaesbugten. J. Haahr, Syddansk Universitet</p> <p>Upplevelsen av naturkontakt-implikationer för friluftsliv. H. Gelter, Luleå Tekniska Universitet.</p> <p>Fiske – en spegel av övrigt friluftsliv? S-E Karlsson, Karlstads universitet.</p>	<p>Friluftsliv och naturmiljön Värd: Marie Stenseke Sal F234</p> <p>Överlever naturmarksvegetationen slitaget i ett bostadsområde? O. Forsberg, SLU</p> <p>Det hyggessfria skogsbruket vid Ytringe – vad tycker allmänheten? P. Stjernberg, SLU</p> <p>Friluftsliv i Svensk naturvårdspolicy. M. Stenseke, Göteborgs universitet.</p>
18.00	Jamtli Museum	Kvällsseminarium: En Stor sjö med ökad lokal fauna		
19.00	Jamtli, Rest. Hov	Middag: Jämtländsk buffé		

Program - Friluftsforskning 2009

Torsdag 19:e November

08.30-10.00	Parallella sessioner	<p>Friluftaktiviteter i förändring Värd: Klas Sandell Sal G1350</p> <p>Hemmeligheter i jakt og fiske möter naturbasert turisme i NordNorge. G. Svensson, Universitetet i Tromsø.</p> <p>Kajak eller kanot i skärgårdsfriluftslivet: Är inte svaret självklart? N-O Vikander, Högskolan i Nord-Trøndelag.</p> <p>Samhällsentrenörsskap – Utveckling av friluftssäkerhet inom Svenska friluftsförbund. R. Stenberg, Linköpings universitet.</p>	<p>Friluftsliv, naturturism och regional utveckling Värd: Dieter Müller Sal F229</p> <p>Klimatförändring i norra Sverige: Turismföretagares syn på sårbarhet och anpassningsförmåga. P. Brouder, Umeå universitet</p> <p>Framtidsbilder som ett verktyg för att klimatanpassa naturturismen på Österlen. L Hörnsten Friberg, K. Mossberg Sonnec, FOI Försvarsanalys</p> <p>Arbeidet med "Naturen som verdiskaper i Tinn og Vinje kommuner i Telemark". T. Flognfeldt & G. Lien, Høgskolen i Lillehammer.</p> <p>Fritidshus för friluftsliv? Ett svenskt perspektiv på fritidshusanvändning och komplementära rum. D. Müller, Umeå universitet.</p>	<p>Planering för tätortsnära friluftsliv Värd: Mattias Boman Sal F234</p> <p>Tätortsnära natur för friluftsliv-kommunal fysisk planering som verktyg för skydd i en svensk kontext. L. Petersson Forsberg, Blekinge Tekniska Högskola.</p> <p>Ett inkluderande friluftsliv! Finns det? Z. Bayati, Göteborgs universitet.</p> <p>Friluftsliv i tätortsnära natur i Sverige- Preliminära resultat från brevundersökningen. Friluftsliv 07. M. Boman, SLU.</p>
10.00-10.30	Fika och tid för posters			
10.30-11.15	Sal F229	<p>Nature tourism and regional development Professor Liisa Tyrväinen, Finnish Forest Research Institute (Metla)</p>		
11.15-12.00	Sal F229	<p>Friluftsliv och hälsa Professor Peter Schantz, Mittuniversitetet / GIH</p>		
12.00-12.15	Sal F229	<p>Naturvårdsverket – myndighet för friluftsliv Generaldirektör Maria Ågren</p>		
12.15 – 12.30	Sal F229	<p>Avslutning, Peter Fredman, Mittuniversitetet / Etour Marie Stenseke, Göteborgs universitet</p>		
12.30	Lunch			

Friluftsforskning 2009
Sammanfattning av presentationer vid konferensen Friluftsforskning 2009
den 18-19:e november vid Mittuniversitetet, campus Östersund

Friluftsliv i förändring, rapport nr 12

Redaktörer:
Anders Mossing & Peter Fredman
Östersund, November 2009

Välkommen till...

...Friluftsforskning 2009 - en mötesplats om aktuell forskning kring friluftsliv vid Mittuniversitetet, campus Östersund den 18-19 november 2009.

Friluftsforskning 2009 är ett årligt återkommande forum för dialog och samverkan kring aktuell forskning om friluftsliv och naturturism som riktar sig till både akademiker och praktiker. I årets program finner du drygt 30 föredrag från Sverige, Norge, Danmark och Finland inom följande områden;

- Friluftsforskningens mångfald
- Naturturism och regional utveckling
- Friluftslivet i siffror
- Friluftsliv och hälsa
- Att mäta friluftsliv
- Motiv för friluftsliv
- Naturvägledning
- Upplevelser av friluftsliv
- Friluftsliv och naturmiljön
- Friluftaktiviteter i förändring
- Planering för tätortsnära friluftsliv

I denna rapport har vi samlat sammanfattningarna till samtliga föredrag för att på ett översiktligt sätt förmedla kunskap från konferensen. Det ligger i sakens natur att en forskningskonferens fångar upp och förmedlar pågående och aktuellt arbete som ännu inte blivit publicerat på annat sätt. I anslutning till respektive sammanfattning finns därför kontaktinformation till presentatören för möjligheten att få fortsatt dialog kring det aktuella arbetet.

Peter Fredman
Programchef

Anders Mossing
Informatör

Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring

I Sverige finns goda möjligheter att ägna sig åt aktivt friluftsliv i en omväxlande natur med hög tillgänglighet. Men vem som verkligen ägnar sig åt olika former av friluftsliv, varför och vilka effekter det medför på individ och samhälle - det vet vi inte tillräckligt om. Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring har därför till uppdrag att ge oss mer och bättre kunskap om friluftsliv och naturturism i Sverige.

Friluftsliv i förändring är ett tvärvetenskapligt, nationellt forskningsprogram som studerar friluftsliv och naturbaserad turism i Sverige. Programmet är ett nätverk av 18 forskare från sju olika universitet och högskolor runt om i landet. Forskningen är finansierad av Naturvårdsverket.

Forskningen koncentreras till sju olika projekt:

Studie av svenskt friluftsliv

Friluftslivets utövande och mönster

Tätortsnära friluftsliv

Fysisk planering för friluftsliv

Friluftsliv och naturvård

Friluftsliv, naturturism och regional utveckling

All forskning finns tillgänglig för nedladdning på vår webbplats. Där hittar du också mer information om forskningsprogrammet. Besök www.friluftsforskning.se.

Innehållsförteckning

Ett inkluderande friluftsliv! Finns det? , Zahra Bayati, Göteborgs universitet	sid 10
Research into the value of friluftsliv in outdoor and environmental education training , Tom Beery, University of Minnesota Duluth/Göteborgs Universitet	sid 11
Friluftsliv i tätortsnära natur i Sverige – Preliminära resultat från brevundersökningen Friluftsliv 07 , Mattias Boman, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)	sid 12
Klimatförändring i norra Sverige: Turismföretagares syn på sårbarhet och anpassningsförmåga , Patrick Brouder, Umeå universitet	sid 13
Arbeidet med ”Naturen som verdiskaper i Tinn og Vinje kommuner i Telemark” eller Forarbeidet med prosjektet ”Vidda Vinn” , Thor Flognfeldt, Høgskolen i Lillehammer	sid 14
Nationell identifiering av skogar med höga sociala värden , Oskar Forsberg, Skogsstyrelsen	sid 15
Överlever naturmarksvegetationen slitaget i ett bostadsområde? , Oskar Forsberg, Sveriges lantbruksuniversitet	sid 16
Mer friluftsliv – varför inte? Peter Fredman, Mittuniversitetet	sid 17
Upplevelsen av naturkontakt - implikationer för friluftsliv , Hans Gelter, Luleå tekniska universitet	sid 18
Kite-surfere, fritidsfiskere og fritidssejlere i Helnæsbugten , Jakob Haahr, Syddansk Universitet	sid 19
Vana och ovana besökare i tätortsnära natur – hur skiljer sig deras friluftsliv och omgivningspreferenser åt? Silvia Henningsson, Göteborgs universitet	sid 20
Framtidsbilder som ett verktyg för att klimatanpassa naturturismen på Österlen , Lisa Hörnsten Friberg, Karin Mossberg Sonnek, FOI Försvarsanalys	sid 21
Fiske – en spegel av övrigt friluftsliv? Sven-Erik Karlsson, Karlstads universitet	sid 22
Workshop: Att mäta friluftsliv , Anders Lindhagen, Sveriges lantbruksuniversitet	sid 23
”Ut med flickorna” – Naturpedagogik och kulturmöten i naturen , Ebba Lisberg Jensen, Malmö högskola	sid 24
Fritidshus för friluftsliv? Ett svenskt perspektiv på fritidshusanvändning och komplementära rum , Dieter K. Müller, Umeå universitet	sid 25
Barns utevistelse och naturkontakt i vardagen , Fredrika Mårtensson, Sveriges lantbruksuniversitet	sid 26
Tätortsnära natur för friluftsliv – kommunal fysisk planering som verktyg för skydd i en svensk kontext , Lena Petersson Forsberg, Blekinge Tekniska Högskola	sid 27
Att visa natur – naturvägledningens möjligheter och utmaningar , Per Sonnvik, Centrum för naturvägledning, Sveriges lantbruksuniversitet	sid 28
Samhällsentreprenörskap – Utveckling av friluftssäkerhet inom svenska friluftorganisationer , Rebecca Stenberg, Linköpings universitet	sid 29

Friluftsliv i svensk naturvårdspolicy , Marie Stenseke, Göteborgs universitet	sid 30
Det hyggesfria skogsbruket vid Yttringe - vad tycker allmänheten? Per Stjernberg, Sveriges lantbruksuniversitet	sid 31
Hemmeligheter i jakt og fiske møter naturbasert turisme i NordNorge , Gaute Svensson, Halti nasjonalparksenter og Universitetet i Tromsø	sid 32
Att mäta svenskt fritidsfiske metodik, resultat och användning i förvaltningen , Stig Thörnqvist och Håkan Carlstrand, Fiskeriverket	sid 33
Kajak eller kanot i skärgårdsfriluftslivet: Är inte svaret självklart? Nils Olof Vikander, Høgskolen i Nord-Trøndelag	sid 34
Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling , Thomas Vold, Norges Idrettshøgskole	sid 35
Miljöengagemang och friluftsliv , Daniel Wolf-Watz, Karlstads universitet/Mittuniversitetet	sid 36
Deltagarförteckning	sid 37
Anteckningar	sid 40

Ett inkluderande friluftsliv! Finns det?

Zahra Bayati, Göteborgs universitet

E-post: Zahra.Bayati @gu.se

I globaliseringens tidsålder, då människor passerar nationalstaternas gränser fysiskt och mentalt med olika anledningar och möjligheter, utmanas vi alla av dessa nya förhållanden; infödda såsom utlandsfödda. Över 20% av storstädernas befolkning i Sverige har utlandsbakgrund samtidigt som segregation och utanförskap blivit synonyma med förhållandena i förorterna till dessa städer. Integration och inkludering är honnörsorden som varit och är föremål för många projekt och åtgärdsprogram, utan större framgång.

Det finns många frågor som utmanar oss till svar och ställningstaganden, bland annat: Har friluftslivet i Sverige i allmänhet, och dess aktörer i synnerhet, någon potential och vilja att bemöta dessa utmaningar som en del av vår gemensamma strävan att utvecklas vidare i ett interkulturellt perspektiv? Vad är vårt förhållningssätt till dem som inte har hittat hem i sin omgivande natur? Vad innebär ett inkluderande förhållningssätt, och hur kan ett bättre lyckat exempel se ut?

Utifrån mina erfarenheter som friluftsledare i en frivilligorganisation i ett ”mångkulturellt område” de senaste 17 åren och från min tid som ledamot i Friluftsrådet, vill jag diskutera vår individuella och kollektiva delaktighet i hur dagens ”friluftslivsutövande och mönster” ser ut i ramen av de ovannämnda frågorna.

Sett från min horisont är detta ett kunskapsområde som för en hållbar samhällsutveckling behöver allas vår delaktighet och engagemang.

Research into the value of friluftsliv in outdoor and environmental education training

Tom Beery, University of Minnesota Duluth/Göteborgs universitet

E-post: tbeery@d.umn.edu

This presentation will highlight the connection between recreation and place-based educational initiatives. An on-going University of Minnesota college course will be presented; in addition, exploratory mixed method design is proposed to study course outcomes based on 8 years of program participation. The qualitative first step, phenomenological interviews, will allow for the identification of key variables. The second quantitative phase, participant survey, will allow for the exploration of part one to be measured and statistically analyzed.

Students from the University of Minnesota Duluth Outdoor Education Program have the opportunity to spend 10 days on Isle Royale National Park as part of a field based interpretive methods course. The field based course is an interdisciplinary study of field interpretive techniques, spring ecology, wolf-moose ecology, Lake Superior, copper mining, and commercial fishing study. The key element to this “study of place” is the active way in which students physically interact with the island; the various topics are explored as they hike (100 KM) and camp from one end of the island to the other.

The course represents a link between the program pedagogy and nature tourism given the fact that the course is an elective (not required) but popular based on the active component. The strength of many nature tourism programs is the deeper connections participants feel with the places they visit; this seems to be true for this course based upon student response. No research, however, has been undertaken to deliberately measure student response to the course nor has any long-term consideration of course outcome impact been undertaken. This research may be significant for consideration of friluftsliv and field based course development.

Friluftsliv i tätortsnära natur i Sverige – Preliminära resultat från brevundersökningen Friluftsliv 07

Mattias Boman, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

E-post: mattias.boman@ess.slu.se

Beroende på avgränsning så bor mellan 75% och 84% av svenskarna i tätorter, vilket innebär att tillgänglighet till natur för friluftsliv kring tätorter påverkar en stor del av landets befolkning. I denna uppsats var vi i första hand intresserade av mer ”vardagligt” tätortsnära friluftsliv, vilket innebar att en avgränsning gjordes mot vad som kan betraktas som turism. Utifrån flera olika officiella definitioner avgränsades därför tätortsnära friluftsliv i denna studie enligt följande:

- Utövas av en person boende på en ort med sammanhängande bebyggelse med högst 200 m mellan husen och minst 200 invånare, och inbegriper en maximalt 24 timmar lång vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet inom 6 mils radie från bostaden, för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling.

Avgränsningen innefattar Friluftsrådets definition av friluftsliv samt såväl SCBs som Glesbygdsvverkets definition av en tätort. Tidsgränsen på 24 timmar återspeglar World Tourism Organizations (WTO) minigräns för ett turistbesök och radien 6 mil motsvarar Glesbygdsvverkets gränsdragning mellan tätortsnära landsbygd och glesbygd (45 minuters bilresa från tätorten, vilket blir 6 mil med en hastighet av 80 km/h, vilket är medelhastigheten på svenska vägar enligt Vägverket).

Utifrån denna definition var syftet att studera friluftsvanorna hos deltagare i tätortsnära friluftsliv i Sverige. En nationell brevundersökning (Friluftsliv 07) riktad till 4 700 slumpmässigt utvalda svenskar användes för att analysera övergripande frågeställningar kring tätortsnära friluftsliv, exempelvis:

- Hur stor andel av befolkningen deltar i tätortsnära friluftsliv?
- Vilka naturtyper utnyttjas för tätortsnära friluftsliv?
- Hur långt ifrån tätorten sträcker sig de tätortsnära friluftsbesöken?
- Hur ofta besöks de tätortsnära friluftsområdena?
- Hur påverkas besöksfrekvensen av avståndet till området?
- Hur länge varar besöket?
- Vilka ekonomiska utgifter och värden är kopplade till den tätortsnära naturen?

Klimatförändring i norra Sverige: Turismföretagares syn på sårbarhet och anpassningsförmåga

Patrick Brouder, Umeå universitet

E-post: patrick.brouder@geography.umu.se

Medförfattare: Linda Lundmark

Klimatförändring betraktas som ett hot mot samhället, så även för turismsektorn. Tidigare forskning har uppmärksammat att turismen på macro-nivå är en robust näring men på lokal nivå kan det finnas andra mer negativa effekter. Denna studie fokuserar på övre Norrland och undersöker vinterturismföretagares syn på klimatförändring i relation till sin verksamhet. Företagarnas syn på den nuvarande betydelsen av klimatfrågan förs fram liksom deras syn på hur framtida klimatförändring kommer att påverka turismflödena till regionen. Anpassningsförmågan utvärderas genom frågor om nuvarande och kommande planer på anpassning. En kvantitativ studie bland entreprenörerna (n = 63) gör det möjligt att analysera materialet geografiskt, politiskt och via olika segment för att fånga variationen i regionen. Resultaten visar att kusten uppfattas som mest utsatt för klimatförändring oavsett länstillhörighet och att destinationsbundna företag säger sig ha minst anpassningsförmåga. Den generella uppfattningen är att klimatförändring pågår men att den inte kommer att drastiskt påverka turismsektorn inom en tioårsperiod.

Arbeidet med ”Naturen som verdiskaper i Tinn og Vinje kommuner i Telemark” eller Forarbeidet med prosjektet ”Vidda Vinn”.

Thor Flognfeldt, Høgskolen i Lillehammer

E-post: Thor.Flognfeldt@hil.no

Medförfattare: Guro Lien, Vinje kommune

Dette er et paper som skal beskrive en lang arbeidsprosess, som har endt positivt, men som også har mange siden som viser begrensningene for den som skal følge opp den norske regjeringens utsag om at ”Etablering av nasjonalparker kan være grunnlag for lokal verdiskaping”.

Prosjektet starter i år 2000 hvor Thor Flognfeldt var på sabattsår ved Centre of Tourism, University of Otago, New Zealand. Det går via arbeidet med naturproduksjon i ARENA-prosjektet Innovativ Fjellturisme og etableringen av et studietilbud i Naturbasert Reiseliv som samarbeid mellom Høgskolen i Hedmark avd. Evenstad og Høgskolen i Lillehammer, via et bedriftsstipendiatprosjekt i kommunene Tinn og Vinje i Telemark og fram til at prosjektet ”Vidda Vinn” ble prioritert i mai 2009 som et delprosjekt i Miljøverndepartementets satsings-prosjekt ”Naturarven som verdiskaper”.

Tre viktige ting tas opp:

- De mange restriksjoner som inntil nylig har vært for å kunne etablere profesjonell reiselivsnæring basert på norske nasjonalparker og verneområder – og hvordan disse stegvis har kunnet passeres.
- Hvor viktig opplæring og kunnskapsformidling har vært for å etablere lokale og regional forståelse for dette temaet.
- Det siste som legges vekt på er hvor viktig det er å reise til andre steder for å se hvordan deres løsninger er, og hva våre lokalsamfunn kan bruke andres erfaringer til.

Thor Flognfeldt har gjennom sitt arbeid som førsteamanuensis ved Reiselivsstudiene ved Høgskolen i Lillehammer deltatt aktivt på mange plan og med ”mange ulike hatter” i denne prosessen. Guro Lien har som reiselivstudent, seinere bedriftsstipendiat og når prosjektleder stått for en praktiske og lokal-lunnskapsbaserte delen av prosjektet og dermed vært en uvurderlig ressurs i det som førte til et positivt resultat.

Forhåpentligvis kan denne gjennomgangen vise hvordan en prosess i motbakke kan gjennomføres og hvordan det går an å endre på fastgrodde fordommer – på begge sider når det gjelder ny næringsutvikling i utkantområder basert på vern av naturressurser.

Nationell identifiering av skogar med höga sociala värden

Oskar Forsberg, Skogsstyrelsen

E-post: Oskar.Forsberg@skogsstyrelsen.se

Medförfattare: Medarbetare på Skogsstyrelsen

Identifiering av skogar med höga sociala värden pågår för fullt på skogsstyrelsens kontor över hela landet. Kartläggningen sker i samarbete med kommuner och länsstyrelser och med hjälp av lokalkunskap, befintliga kartunderlag och fältbesök. Arbetet ska bli klart under 2010 men ska kontinuerligt kompletteras och omprövas i dialog med berörda aktörer. Resultatet av identifieringen kommer att göras tillgängligt för alla på nätet genom Skogens Pärlor, Skogens Källa och Mina sidor.

Skogar med höga sociala värden identifieras utifrån tre kriterier:

- skogen ska vara tillgänglig eller ska med enkla medel kunna göras tillgänglig
- ha god kvalitet vilket innebär att den har ett eller flera attraktiva upplevelsevärden
- nyttjas av lokala eller ditresta besökare

Exempel på skogar med höga sociala värden är bostads- och tätortsnära skogar, rekreations- och friluftsskogar, skogar som utgör eller omger målpunkter i landskapet och skogar som omger viktiga institutioner. I vissa fall kan även skogar som har andra viktiga ekosystemtjänster identifieras som skogar med höga sociala värden.

Det övergripande målet för arbetet är att skapa ett underlag för att bättre kunna bevara, tillgängliggöra och utveckla de sociala värdena i skogen. Underlaget kommer att vara till nytta vid kommunikation mellan berörda aktörer, vid skogsstyrelsens hantering av avverkningsanmälningar och remisser, vid beslut om skydd av skogar, nyttjanderättsavtal och ekonomiska stöd, vid rådgivning och informations- och utbildningsinsatser, vid arbete med lokal och regional utveckling och planering samt i arbetet med miljö- kvalitetsmålen.

De önskade långsiktiga effekterna med arbetet är att detta ska:

- främja folkhälsan genom att tillgodose människors behov av skogar för rekreation och ett rikt friluftsliv
- främja lokal och regional utveckling genom att tillgodose människors önskan om en god boende- och närmiljö samt stimulera utvecklingen av naturturismföretagande
- främja användandet av skogen som en social resurs i skola, barn- och äldreomsorg, rehabilitering, hälsovård och arbete med integration.

Överlever naturmarksvegetationen slitaget i ett bostadsområde?

Oskar Forsberg, Sveriges lantbruksuniversitet

E-post: Oskar.Forsberg@sol.slu.se

Naturmarksvegetationen har inventerats årligen på fasta provytor från tiden före bostadsområdena Kista, Husby och Akalla i Stockholm började byggas i början på 70-talet till idag. I studieområdet har tre helt olika utvecklingsmönster konstaterats för tre olika växtsamhällen bevarade i mycket nära anslutning till bebyggelsen.

På berghällar slet barns lek bort de före inflyttning dominerande busklavarna första året med exponerade berghällar som följd. Dessa berghällar koloniseras sedan på några år av slitagetåligare skorplavar.

Om slitaget orsakat av närboende inneburit snabba förändringar på berghällar så är förhållandena snarast de motsatta på tidigare betade marker. Betesmarken visade sig långsamt växa igen som vilken övergiven betesmark som helst. Här har inte de närboendes slitage räckt till för att hålla undan igenväxning.

Även markvegetationen i skogsmark har genomgått en långsam förändring men här har det inneburit att det av närboende orsakade slitaget helt slitit bort delar av vegetation och den kvarvarande vegetationens artsammansättning förändrats till fördel för störningsanpassade arter. Denna förändring i artsammansättning har dock inte gått snabbare än den naturliga förändringstakten observerad i referensytor. Denna förändring är mer en effekt av omfördelning mellan redan befintliga arter än en effekt av att nya arter ersatt dom ursprungliga.

Orsaken till skillnaderna mellan ovan nämnda förändringsmönster kan inte enbart tillskrivas växtsamhällellenas olika slitagetålighet. Olika växtsamhällen kan förväntas ha olika attraktionskraft och därmed utsättas för olikartat slitage trots likartad exponering mot bebyggelsen. Exponeringen i form av antal närboende, tillgången på alternativa rekreativmiljöer och läge i förhållande till andra målpunkter och aktiviteter i landskapet har också stor betydelse.

Svaret på titelfrågan, överlever naturmarksvegetationen slitaget i ett bostadsområde, är som framgår ovan komplicerat. Men en ännu intressantare frågeställning är kanske hur förekommande vegetationsförändringar i sin tur påverkar nyttan och nyttjandet av den bostadsnära naturen.

Mer friluftsliv – varför inte?

Peter Fredman, Mittuniversitetet

E-post: peter.fredman@miun.se

Medförfattare: Romild, U. & Wolf-Watz, D.

Den här presentationen redovisar i vilken utsträckning svenskar ägnar sig åt olika friluftaktiviteter, vilka aktiviteter man önskar ägna sig mer åt, och vad det är som hindrar människor att göra detta.

Fokus är på deltagande i friluftsliv, efterfrågan på friluftsliv, friluftslivets hinder, samt vilka socioekonomiska faktorer som förklarar dessa företeelser. Forskningsprogrammet 'Friluftsliv i förändring' genomförde hösten 2007 en nationell enkätundersökning där 1792 svenskar svarade på frågor om deltagande i 43 olika friluftaktiviteter. Postenkäten skickades till ett slumpmässigt urval av personer (18-75 år) bosatta i Sverige. Resultaten visar bland annat att vid sidan av kön är ålder den faktor som har betydelse för deltagande i flest aktiviteter. Utbildning har en positiv effekt på deltagande i hälften av alla aktiviteter medan inkomsten påverkar deltagande i 13 av aktiviteterna. Knappt hälften av respondenterna säger att de vill öka sitt deltagande i en eller flera aktiviteter. Medelålders, äldre och personer med icke-nordisk bakgrund är mindre benägna att vilja öka sitt deltagande medan utbildning har ett positivt samband med en ökad efterfrågan. Flest vill öka sitt deltagande i promenader av olika slag. Andra aktiviteter svenskar vill öka sitt deltagande i är cykling på vägar, trädgårdsarbete och utomhusbad. De vanligaste hindren för att kunna göra detta är tidsbrist (vardag, helg, ledighet), familjesituationen (vardag, helg), brist på lämpliga platser (vardag, helg), saknar partner (vardag, helg), kostar för mycket pengar (ledigheter) och alltför fysiskt krävande (ledigheter). Avsaknad av partner och brist på mod är mer vanligt förekommande hos kvinnor medan män i högre grad uppger höga kostnader som hinder för att öka deltagandet. Hinder har identifierats för 14 av 43 analyserade aktiviteter. Människor med en önskan att öka sitt deltagande i skogspromenader upplever exempelvis hindrade brist på tid och fysiska krav som hinder, medan människor som vill öka sitt deltagande i fjällvandringar upplever familjesituationen och brist på partner som hinder.

Upplevelsen av naturkontakt - implikationer för friluftsliv.

Hans Gelter, Luleå tekniska universitet

E-post: Hans.Gelter@ltu.se

Naturkontakt anses vara en positiv upplevelse för de flesta och används som argument för stimulering av ett aktivt Friluftsliv. Men vad händer under själva naturupplevelsen? I en upplevelsebaserad studie av en kortvarig naturupplevelse, där personen fick sitta ensam i naturen under 5-10 minuter och sedan redogöra för sina upplevelser, får vi intressanta inblickar i vad naturkontakten skapar för upplevelser. Implikationer av denna studie för friluftsliv diskuteras i presentationen.

Kite-surfere, fritidsfiskere og fritidssejlere i Helnæsbugten

Jakob Haahr, Syddansk Universitet

E-post: Jhaahr@health.sdu.dk

Den danske stat, kommunerne og friluftslivsorganisationer iværksætter mange tiltag, der understøtter befolkningen i at udøve friluftsliv. Imidlertid mangler politikere, forvaltere og undervisere viden, når der skal tages beslutninger om væsentlige problemstillinger, der knytter sig til friluftslivet. Der er blandt brugere, politikere, forvaltere og undervisere forskellige opfattelser af hvad friluftslivet og friluftslivsbegrebet indeholder. Disse opfattelser lader sig afspejle i friluftspolitikker, naturforvaltning og oplæring/undervisning i friluftslivet, og man kan således tale om forskellige friluftsdiskurser.

Friluftsliv udøves forskelligt i forskellige områder. Der er forskel på det friluftsliv, der udøves når man kommer fra landet, og det der dyrkes, når man kommer fra byen, ligesom der ofte er forskel på det friluftsliv arbejderne og direktøren udøver. Det friluftsliv der udøves i sejlklubben er anderledes, end det friluftsliv eller den friluftaktivitet kitesurferne og fritidsfiskerne udøver.

I min præsentation vil jeg på baggrund af et strategisk udvalgt casestudie ved Helnæsbugten sammenligne henholdsvis fritidsfiskerne, sejlerne og kitesurfernes friluftskulturer. På baggrund af en kultur- og landsskabsanalyse, der er inspireret af såvel Pierre Bourdieu som Henning Eichberg, søger jeg afdække tid, rum, energi, interpersonelle relationer, objektivering og mål i de respektive kulturer. Ligeledes belyses kapitaler, socialiseringsmønstre, politiske forhold og interesse-mønstre i de respektive kulturer.

Analysen, der præsenteres er foreløbig, og udgør en del af et ph.d. studie, der tager afsæt i et konkret case-område ved Helnæsbugten i Fårborg-Midtfyn kommune og Assens kommune i Danmark. Intentionen er at afdække magtinteresser og få indsigt i kulturmønstre og opstille friluftstypologier, som politikere, underviserer og forvaltere igen med fordel kan drage nytte af i bestræbelser på at bryde begrænsningerne for og understøtte mulighederne for friluftslivsudøvelse.

I min præsentation vil jeg også berøre nogle af de metdeologiske problemer, der knytter sig til studiet. Her tænker jeg særlig på refleksioner knyttet til caseudvælgelsen og om muligheder for generalisering.

Vana och ovana besökare i tätortsnära natur – hur skiljer sig deras friluftsliv och omgivningspreferenser åt?

Silvia Henningsson, Göteborgs universitet

E-post: Silvia.henningsson@geography.gu.se

Resultat från en pågående studie kring tätortsnära friluftsliv där såväl lokala som nationella data redovisas. Senare års svenska forskning kring friluftsliv har uppmärksammat att olika aktiviteter tenderar att utföras i olika typer av urbana naturmiljöer, och att en viktig uppgift för den fysiska planeringen därför är att säkra tillgången till en mångfald av miljöer (Grahn, 1993). Samtidigt kan man ifrågasätta om den tydliga uppdelning mellan kulturellt/socialt inriktade friluftaktiviteter och traditionella friluftaktiviteter med fokus på stillhet och ensamrekreation som dessa studier antyder, är representativa för bredare grupper i samhället, eller om de främst speglar preferenser hos individer som är vana att vistas i natur? Exempelvis konstaterar Boverket (2007) i sin rapport om landskapets upplevelsevärden att det råder samband mellan besöksfrekvens i urbana naturområden av olika slag och önskan att uppleva ostördhet och återhämtning i naturpräglade miljöer. Samtidigt slår man också fast att det råder preferensskillnader mellan olika åldersgrupper, och att upplevelsevärdet ”ostördhet i en variationsrik miljö” främst uppskattas av välutbildade medelålders individer. Friluftslivets karaktär håller på att förändras, från ett traditionellt till ett ”modern” friluftsliv där spänning och adrenalin, liksom inslagen av fest och kultur ökar (Odden, 2008). Diskussionen fokuserar kring vilka grupper i samhället som kan beskrivas som vana respektive ovana besökare i tätortsnära ”natur” – i synnerhet skog. Hur skiljer sig ovana/vana besökare i skog åt vad gäller rekreationsvanor, vistelsemotiv och omgivningspreferenser?

Framtidsbilder som ett verktyg för att klimatanpassa naturturismen på Österlen - erfarenheter och diskussion kring småföretagarnas roll i den regionala utvecklingen.

Lisa Hörnsten Friberg, Karin Mossberg Sonnek, FOI Försvarsanalys

E-post: lisa.hornsten@foi.se, karin.mossberg@foi.se

Klimatförändringarna kan inom några decennier ge turistföretagare nya affärsmöjligheter, både genom ett förändrat klimat lokalt och genom förändrade turismströmmar i Europa. Eftersom turistnäringen till stor del består av många små aktörer är det en utmaning att få företagen att agera strategiskt inför de kommande klimatförändringarna.

Inom ramen för forskningsprogrammet Climatools utvecklade vi under 2008 tre framtidsbilder inom turismsektorn på Österlen i syfte att hjälpa turistföretagen att agera strategiskt. De tre framtidsbilderna visade på tre möjliga socioekonomiska utvecklingar av samhället år 2030 tillsammans med en beskrivning av det förväntade klimatet. Framtidsbilderna konstruerades av data från litteraturstudier och fokusgrupper bestående av turistföretagare.

Vi valde Österlen eftersom naturen där är en viktig del av varumärket, och vi bedömde att det fanns en fungerande turismorganisation och ett fungerande samarbete mellan turistföretagen. Vi valde i samråd med den lokala turismorganisationen ut 30 turistföretag som bidrog till Österlens varumärke, ingick i ett fungerande samarbete och bedrev verksamheter inom ”bo”, ”äta” och ”göra”.

Huvudsyftet med studien var att öka förståelsen för hur ett verktyg för att utveckla framtidsbilder bör vara utformat för att kommuner och andra intressenter själva ska kunna utveckla och arbeta med det. Ytterligare syften var att få en ökad förståelse för hur företagare fattar långsiktiga beslut som rör verksamheten och testa om turistföretag med hjälp av framtidsbilder kan fås att börja tänka strategiskt med avseende på klimatförändringarna.

De färdiga framtidsbilderna presenterades för turistföretagen som fick tänka igenom hur deras egna företag borde utvecklas för att möta olika utvecklingar. De intervjuade företagen tyckte att det var svårt att tänka med 20 års framförhållning. De menade att de inte har en tydlig vision för sitt företag, utan i stället utvecklar verksamheten stegvis i förhållande till omvärlden, vilket tyder på att de valt företagen som en del av sin livsstil.

Fiske – en spegel av övrigt friluftsliv?

Sven-Erik Karlsson, Karlstads universitet

E-post: sven-erik.karlsson@kau.se

Syftet är att med utgångspunkt från en friluftaktivitet, fisket, försöka fånga en stor del av det nutida friluftslivet. De empiriska grunderna för analysen är de data som presenterats i rapporter från projektet Friluftsliv i förändring (Fredman m. fl 1-4 2008) samt en studie av fisket runt Emån i Småland. De teoretiska begrepp, som främst kommer att användas för att förstå och tolka om fisket är en spegling av övrigt friluftsliv, är livsform och livsstil. Dessa begrepp kommer även att vara grundbultar för att diskutera sociala skillnader när det gäller friluftsliv i övrigt, exempelvis skillnader mellan kön, klasser, olika etniska grupper och generationer.

Workshop: Att mäta friluftsliv

Anders Lindhagen, Sveriges lantbruksuniversitet

E-post: anders.lindhagen@sprod.slu.se

Workshopen syftar till att samla upp erfarenheter av att mäta friluftsliv och diskutera dessa och på så sätt sprida kunskaper och erfarenheter om detta till en bredare krets inom förvaltningen av friluftsliv.

Vi har i Sverige sedan 1960-talet försökt beskriva fritidsnyttjandet av natur genom att på olika sätt mäta svenskarnas friluftsvanor. I detta arbete har flera olika metoder använts. Det kan vara studier on-site där man räknar eller intervjuar besökare ute i naturen eller det kan vara indirekta metoder där man i enkäter eller intervjuer frågar ett urval av svenskar om deras friluftsvanor. Alla dessa metoder är behäftade med olika grader av osäkerhet i de resultat man får fram.

Workshopen kommer knyta an till den statistik om friluftslivet som redan finns där Göran Nordström under förmiddagen presenterar rikstäckande resultat från SCB:s undersökningar. Dessa kompletteras med en sammanställning av ett antal fallstudier där man försökt belysa hur nyttjandet av några friluftsområden har förändrats över tiden. Bl a ingår i denna sammanställning några av Lars Kardells studier där framförallt barnens minskade nyttjande av tätortsnära skog uppmärksammats.

Med stöd av de erfarenheter vi har av tidigare undersökningar vill vi t ex diskutera:

- Vilken nytta har man av denna typ av studier?
- På vilka nivåer i administration och förvaltning har man behov av att veta mer om hur friluftslivet bedrivs? T ex vilken statistik behöver man på riksnivå (SNV, Folkhälsoinstitut m fl.) på regional nivå (LST), på kommunal nivå och på områdesnivå (förvaltare av friluftsområden)
- Vilka data är viktigast på olika nivåer i förvaltningen?
- Hur kan vi få fram nya studier idag och i framtiden?
- Vilka nya tekniker kan användas och vilka erfarenheter finns av detta?
- Vems ansvar är det att ta fram statistik om friluftsliv?

”Ut med flickorna” – Naturpedagogik och kulturmöten i naturen

Ebba Lisberg Jensen, Malmö högskola

E-post: Ebba.lisberg.jensen@mah.se

Medförfattare: Pernilla Ouis, Malmö Högskola

Många flykting- och invandrarbarn har bristande möjligheter att komma ut ur staden och orientera sig i det omgivande landskapet. Ofta har deras föräldrar inte möjlighet till utfärder eller kännedom om omgivningarna. Det är vår erfarenhet att många kvinnliga invandrare, särskilt från Mellanöstern, har stor kännedom om traditionella hantverkstekniker och om nyttoväxter, det som kallas traditionell ekologisk kunskap. Det är också vår erfarenhet att många invandrarbarn, särskilt flickor, av s.k. hedersskäl inte tillåts stanna på lägerskola över natten och därför går miste om den erfarenheten. Presentationen redovisar resultatet av en pilotstudie i samarbete mellan forskarna, Hörjelgården och SFI, där nytillkomna invandrarkvinnor och deras döttrar tillbringade en dag på naturskolan Hörjelgården och deltog i ett ömsesidigt kunskapsutbyte om kultur, natur och friluftsliv.

Fritidshus för friluftsliv? Ett svenskt perspektiv på fritidshus-användning och komplementära rum

Dieter K. Müller, Umeå universitet

E-post: dieter.muller@geography.umu.se

I de nordiska länderna har fritidshusforskningen upplevt en renässans under de senaste åren. Mycket av uppmärksamheten har riktats på geografiska mönster, fritidshusrelaterad mobilitet, geografiska föreställningar och markanvändningskonflikter. Frågor som rör den faktiska användningen av fritidshus har däremot rönt litet intresse. Detta paper syftar till att analysera sambandet mellan fritidshustillgång och friluftsliv. Forskningsfrågan som behandlas är i vilken grad fritidshusanvändarnas friluftslivsutövande skiljer sig från andra grupper som inte har tillgång till fritidshus. En viktig hypotes i detta sammanhang är att fritidshusägare använder sina stugor för att utöva friluftsliv, och eftersom stugor ger regelbunden tillgång till naturmiljöer är de mer aktiva än andra grupper. Teoretiskt baseras argumentet på idéer om komplementära rum och multipla boenden. Hushåll med tillgång till fritidshus har möjligheten att dela aktiviteter mellan olika platser. Den resulterande rumsliga delningen av fritid och arbete gör det möjligt att engagera sig mer i friluftsliv. Detta innebär att hushåll som saknar tillträde till fritidshus har en större risk att också sakna möjligheter att utöva friluftsliv. Hypotesen testas med hjälp av data från en nationell undersökning av friluftslivsvanor som har insamlats inom ramen för forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring år 2008.

Barns utevistelse och naturkontakt i vardagen

Fredrika Mårtensson, Sveriges lantbruksuniversitet

E-post: fredrika.martensson@ltj.slu.se

Medförfattare: Margareta Söderström, Ebba Lisberg-Jensen, Johan Öhman

Utevistelsens och naturkontaktens vitala roll för barn i deras vardag är en allmänt spridd uppfattning inte minst i de nordiska länderna som idag är föremål för forskning. Det är ett tvärfackligt kunskapsområde där frågor ställs kring naturens betydelse för barns utveckling, hälsa, välbefinnande och lärande. Vid seminariet presenteras skissen till en möjlig gemensam plattform för satsningar inom området. Syntesen tar sin utgångspunkt i internationell forskning på området men sätts också i relation till hur vardagslivet idag är organiserat hos barnfamiljer i Sverige. I rapporten diskuteras utevistelsens hälsofrämjande potential i relation till etablerad kunskap kring medicinska risker och möjligheter med olika utomhusmiljöer men också nya rön och framväxande förklaringsmodeller på området. Ett miljöpsykologiskt avsnitt lyfter fram utemiljön som en utvecklingsmiljö för barnet där det drar nytta av specifika psykologiska mekanismer i sin relation till den fysiska omgivningen men också närmiljöns roll i ett bredare utvecklingsekologiskt sammanhang. Lärandeforskningen bidrar med en genomgång av kunskapsläget när det gäller den erfarenhetsbaserade undervisningen i stort, naturmötets potential och olika traditioner för utomhuspedagogik. Ett kulturanalytiskt perspektiv på människans relation till naturen skall finnas med som en röd tråd genom arbetet. I det fortsatta arbetet med syntesen utgör seminariet ett tillfälle till dialog med forskare, praktiker och företrädare för olika myndigheter med inflytande över barns möjligheter till utevistelse och naturkontakt. Projektet är ett uppdrag från Naturvårdsverket.

Tätortsnära natur för friluftsliv – kommunal fysisk planering som verktyg för skydd i en svensk kontext

Lena Petersson Forsberg, Blekinge Tekniska Högskola

E-post: lena.peterssonforsberg@bth.se

Medförfattare: Lars Emmelin, Blekinge Tekniska Högskola

I policydokument från myndigheter framhålls ofta värdet av natur och friluftsliv. Friluftsliv beskrivs som en god företeelse. I viss mån stärker forskning föreställningen beträffande positiva hälsoaspekter, särskilt gällande åkommor relaterade till stress och stillasittande. Formellt skyddad natur, såsom naturreservat och nationalparker, är säkrad på nationell nivå, men hur kan tätortsnära natur skyddas på lokal nivå? Dessa områden är ofta också mycket attraktiva för bebyggelse och infrastruktursatsningar.

Tätortsnära natur kan skyddas i den fysiska planeringen förutsatt att de beslutande lokala politikerna anser att det är viktigt. Om så inte är fallet, bedöms exploatering ofta som mer intressant. I Sverige finns ett kommunalt planmonopol och det är kommunernas ansvar att planlägga användningen av mark- och vattenområden och därmed även att säkra tillgången på natur som är lämplig för vardagsrekreation och friluftsliv. Den nyligen genomförda förändringen i strandskyddslagstiftningen stärker dessutom kommunernas inflytande över utvecklingen i strandzoner högst väsentligt. En robust planering behöver även ta hänsyn till förändringar i förutsättningarna för friluftsliv. Exempel på detta kan vara lagändringar, trender, förändrade värderingar och klimatförändringar.

Forskningsprogrammet Friluftsliv i Förändring utförde under vintern 2007/2008 två enkätundersökningar riktade till svenska medborgare. Resultaten visar att friluftsliv är viktigt för många men att det inte nödvändigtvis är formellt skyddade områden såsom naturreservat och nationalparker som värderas högst. Tysta områden värderas däremot mycket högt. Forskningsprojektet Fysisk Planering för Friluftsliv genomförde under våren 2008 en enkät riktad till Sveriges 290 kommuner. Resultaten visar att kommuner mycket ofta använder friluftsliv som argument i sin marknadsföring men i avvägningen mot andra intressen är friluftslivet inte alltid den vinnande parten. Under hösten 2009 och våren 2010 undersöks i ett urval kommuner även de föreställningar om friluftslivsaktiviteter och värden som råder inom dagens kommunala planering.

Friluftslivets status inom kommunal fysisk planering synes vara svag. Orsaker till detta och viktiga åtgärder kommer att diskuteras.

Att visa natur – naturvägledningens möjligheter och utmaningar

Per Sonnvik, Centrum för naturvägledning, Sveriges lantbruksuniversitet

E-post: per.sonnvik@sol.slu.se

Medförfattare: Eva Sandberg, Centrum för naturvägledning

CNV bjuder här på en resa i naturvägledningens värld. Presentationen avslutas med en spännande diskussion, som ett led i de seminarier som CNV har hållit runt om i landet under hösten.

Naturvägledning kan definieras som att förmedla kunskap om och väcka känsla för naturen och kulturlandskapet. Naturvägledare är då alla som på olika sätt arbetar med naturvägledning hos myndigheter, besöksmål, företag, museer, ideella organisationer med flera. Centrum för naturvägledning, CNV, inrättades av Naturvårdsverket och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) 2007 för att vara ett utvecklingsnav, en mötesplats och en kompetensresurs för alla naturvägledare i Sverige.

CNV har under 2008-09 genomfört en omfattande undersökning och några tillhörande översikter. En betydande del av resultatet presenteras i rapporten Naturvägledning i Sverige. Undersökningen har gjorts genom intervjuer och enkäter med 106 naturvägledare från olika verksamheter. Ur materialet har 94 svar analyserats närmare. Frågor till naturvägledare som står i särskilt fokus är 1) vilka mål och syften de har med sin verksamhet; 2) om de tror att naturvägledningen leder till ett ökat natur- och miljöengagemang; 3) vilka glädjeämnen, utmaningar och utvecklingsplaner man har i sin verksamhet; 4) vilka önskemål man har till CNV; samt 5) vilka metoder för naturvägledning man använder och hur väl dessa fungerar. Ett stort antal goda exempel har kommit fram i undersökning-en och många redovisas i korthet i rapporten. Översikterna består dels av en relativt grundlig genomgång av naturvägledningens definitioner och framväxt i Sverige, dels av en mer summarisk inventering av utbildningar med anknytning till ämnesområdet och av situationen för naturvägledning internationellt och slutligen en sammanfattning av den forskningsöversikt som CNV har utfört 2008.

Under hösten har CNV hållit i seminarier runt om i landet, för att föra diskussioner om naturvägledningens möjligheter och utmaningar. Denna presentation avslutas med att bjuda in deltagarna till en diskussion kring de frågeställningar om naturvägledning som har uppkommit under höstens seminarier.

Samhällsentreprenörskap – Utveckling av friluftssäkerhet inom svenska friluftorganisationer

Rebecca Stenberg, Linköpings universitet

E-post: rebecca.stenberg@liu.se

Mycket få svenska studier om friluftsliv problematiserar friluftsliv och naturturism mer än till miljöhänsyn eller konflikter mellan aktörer. Friluftssäkerhet är frånvarande från agendan både i svensk kunskapsproduktion om friluftsliv eller hos myndigheter som berörs av friluftsliv. I offentlig statistik går inte att urskilja i vilken utsträckning svenskt friluftsliv genererar incidenter, olyckor och skador, i vilka sammanhang eller vilka som drabbas och varför. Förutom i kommersiell verksamhet där produktsäkerhetslagen ställer krav, är det i hög utsträckning upp till organisationerna och utövarna själva hur man hanterar säkerhet; I vissa verksamheter används systematiskt säkerhetstänkande, utbildning och certifiering samt tilbudsuppföljning. I andra verksamheter hänvisas till att utövare bedriver sitt friluftsliv på egen risk. Det leder till att empirisk utveckling av friluftssäkerhet i stor omfattning sker utifrån enskildas och enskilda organisationers initiativ. Dessa initiativ kan därmed ses som exempel på viktigt samhällsentreprenörskap. Samma typ av problem vidhåftar dock entreprenörskap inom friluftssäkerhet som annat entreprenörskap; Ansträngning och säkerhetsarbete tenderar att förbli lokalt, fragmenterat, sker utifrån osäkra kunskaper baserade på för små underlag och utan större kunskapsspridning eller samarbete. Detta bidrag avser att redogöra för ett försök till ett bredare angreppssätt. Inom federationen Skridskonätet med ca 80 medlemsklubbar har ett initiativ tagits till systematisk rapportering, sammanställning och uppföljning av incidenter, skador och olyckor inom långfärdsskridskoåkning. Ambitionen har varit att kunna dra slutsatser utifrån större underlag än den enskilda klubben och att applicera kunskap och forskning för att få ut mer av resultaten. Trots frånvaro av svenskt kunskapsstöd, fortfarande små till för små underlag visade resultaten att gällande föreställningar om olycksrisker och skademönster inom långfärdsskridsko kan problematiseras och bör undersökas närmare. Därmed följer också att skade- och olycksprevention kan behöva utvecklas. Detta indikerar att ökad kunskapsutveckling i nya former, samordning och spridning av kunskap på området kan få betydelse för utveckling av såväl långfärdsskridskoverksamhet som andra friluftaktiviteter.

Friluftsliv i svensk naturvårdspolicy

Marie Stenseke, Göteborgs universitet
E-post: Marie.Stenseke@geography.gu.se

Naturvården i Sverige har under några decennier haft ett starkt fokus på biologisk mångfald. Under senare år har samtidigt friluftsliv kommit att betraktas som en integrerad del av naturvårdspolitiken, och Naturvårdsverket har sedan 2002 huvudansvaret för friluftslivsfrågor. Den studie som presenteras ger insikter om hur fenomenet friluftsliv förstås och hanteras i övergripande policys och strategier inom svensk naturvård. Ett antal centrala dokument har analyserats med avseende på vilka aktiviteter som inberäknas i begreppet friluftsliv, sammanhangen i vilket friluftsliv diskuteras samt vilka utvecklingsmöjligheter eller restriktioner explicit eller implicit ges åt friluftsliv. Studien utgår från ett diskursivt perspektiv och ambitionen är att klargöra förgivettaganden och underliggande synsätt. Syftet är att reflektera över den förda politiken och därmed ge underlag för alternativa utvecklingsvägar.

Resultatet visar att friluftsliv visserligen nämns i de flesta granskade dokumenten, men att det inte finns någon tydlig innebörd i begreppet friluftsliv, och inte heller någon konsekvent användning av detsamma. ”Friluftsliv” återfinns oftare i de retoriska delarna av dokumenten, än i de som handlar om implementering och skötsel. Vidare handlar det betydligt oftare om restriktioner för friluftslivet än om utvecklingsmöjligheter. När friluftslivet tas upp rör det ofta dess påverkan på naturvärden, medan konflikter mellan olika friluftslivsintressen eller mellan friluftsliv och andra samhällsliga aspekter som lokala intressen eller infrastruktur sällan berörs. En slutsats från studien är att ekosystemperspektivet, som svensk naturvård till stora delar bygger på, innebär svårigheter med att hantera samhällsliga fenomen som friluftsliv. För att uppfylla politiska målsättningar om utveckling av friluftslivet, bör fenomenet behandlas utifrån sina egna meriter och inte som underordnad naturbevarande. Man kan för den skull spekulera i om det snarast är en nackdel att friluftslivet hanteras som en integrerad del av naturvården i svensk politik och myndighetsutövande, då rekreationsaspekter när de riskerar att få liten uppmärksamhet i sammanhang med tunga gröna bevarandemål.

Det hyggesfria skogsbruket vid Yttringe - vad tycker allmänheten?

Per Stjernberg, Sveriges lantbruksuniversitet

E-post: w02pest@stud.slu.se

Syftet med det här examensarbetet har varit att studera vad Lidingöborna tycker om volymblädningen som utfördes i Yttringeskogen på Lidingö under augusti 2007. Yttringeskogen är en av fem försöksytor anlagda för att studera hur olika typer av hyggesfritt skogsbruk påverkar sociala-, ekonomiska- och naturvårdsvärden. I det här arbetet utvärderas de sociala värdena med avseende på framförallt rekreation och friluftsliv. Arbetet är en del av utvärderingen av projektet Kontinuitetsskogar och Kontinuitetsskogsbruk som drivits av Skogsstyrelsen.

Huvuddelen av studien består av en postenkät med åtta bilder. Bilderna har valts för att illustrera en kalavverkning, en gallring, två bilder på ”ingen åtgärd” och fyra bilder på volymblädade miljöer. För att jämföra attityderna till volymblädningen har två versioner av enkäten gjorts där en visar bilder före och den andra visar bilder efter åtgärden 2007. Sex motstående adjektivpar (exempelvis ljus-mörk) har bedömts för respektive miljö och den svarande har fått ange hur miljön uppfattas längs en sjugradig skala.. Utöver adjektivparen har det frågats om hur bilden uppfattas med avseende på ”lämplighet för mitt friluftsliv” och om undervegetationen uppfattas som ”för tät” eller ”för gles”.

Enkäten skickades ut den 9:e september 2008 till 500 Lidingöbor mellan 16 och 76 år. En påminnelse skickades ut den 12:e december 2008. Det kom totalt in 198 svar efter påminnelsen vilket motsvarar en svararfrekvens på 39,6 %. Av dessa kunde 84 svar från versionen före och 90 svar från versionen efter användas för min analys.

Resultatet visar att de flesta föredrar en skog som är naturlig, ljus och framkomlig. Efter den utförda volymblädningen har försökspersonerna i regel blivit mer positiva till skogsmiljöerna. Men vilka egenskaper som är mer positiva respektive negativa har skiljt sig mellan de olika volymblädade områdena. Uppfattningarna har varit väldigt blandade angående vilka områden som är ”lämpliga för mitt friluftsliv”.

Hemmeligheter i jakt og fiske møter naturbasert turisme i NordNorge

Gaute Svensson, Halti nasjonalparksenter og Universitetet i Tromsø

E-post: gauteemilsvensson@yahoo.no

Det å ha hemmeligheter og å få anerkjennelse som jeger og fisker i Nord-Norge har sosiale og økologiske implikasjoner som står i kontrast til naturbasert turisme. Den energien en legger i å skape seg et rennomè som dyktig jeger eller fisker vil preges av en ambivalens. På den ene siden ønsker en anerkjennelse for egne prestasjoner og erfaringer, noe som krever at en formidler og krediteres for fangster. På den andre siden ønsker en å beskytte steder og teknikker som har gitt fangst og opplevelse. Det å oppnå rennomè som dyktig krever imidlertid at en behersker underkommunisering av egne prestasjoner og at en er inneforstått med at det er omgivelsene som er premissleverandør for ens rennomè. Fangst og ferdigheter er altså ikke nok i seg selv, fordi det er andre som gjør deg god. En lokal forvaltningsproteksjonisme fremmer måtehold og ikke skryt, noe som kan beskytte lokaliteter mot overbeskatning. Den kollektive forvaltningen av individets rennomè innehar også sterke sosiale sanksjonsmuligheter for avvik for interne aktører i samfunnet.

Avvik fra folk og bedrifter utenfra er mer utfordrende. Her vil sanksjonene ha mistet mye av sin kraft. Dette utgjør en utfordring fordi politiske vedtak som friluftsløven og fjellteksten åpner for både private og kommersielle aktører uavhengig av geografisk tilhørighet. Kommersielle aktører utenfra har ikke samme forutsetning for å kunne beherske lokale kommunikasjonsformer. En har ikke samme forhold til de stedene som brukes som de som er fra området. Begrepet bærekraftig reiseliv berører noen av de utfordringene som jeg ønsker å fokusere på i dette innlegget. Spørsmålet er hvordan det som omtales som tradisjonell økologisk kunnskap påvirkes av naturbasert turisme, og er det av betydning hvor aktørene kommer fra? Markedsføringen av naturbaserte reiselivsprodukter vil ofte bli kommunisert på en måte som står i skarp kontrast til håndtering av kunnskaper og erfaringer blant lokale.

Att mäta svenskt fritidsfiske metodik, resultat och användning i förvaltningen.

Stig Thörnqvist och Håkan Carlstrand, Fiskeriverket

E-post: Stig.thornqvist@fiskeriverket.se, hakan.carlstrand@fiskeriverket.se

Fiskeriverket har ansvar för bevarande och nyttjande av Sveriges fiskresurser. I uppdraget ingår att främja fisketurismen och öka allmänhetens fiskemöjligheter.

Fiskeriverket har sedan 1990 genom av SCB genomförda landsomfattande enkätundersökningar undersökt det svenska fritidsfisket, senast 2007 samt 2009 års undersökning som presenteras först på konferensen. I de Nordiska länderna används en liknande metodik medan länderna på kontinenten har andra förutsättningar och annan metodik. Den svenska metodiken har successivt förändrats för att få fram mer tillförlitlig data.

Undersökningen 2007 visade att under 2006 fiskade totalt 1,0 miljon svenskar i åldern 16 till 74 år vid åtminstone något tillfälle och fler män än kvinnor fiskar. Syftet med fritidsfisket var främst rekreation och fångst för egen konsumtion.

Antalet fiskedagar uppgick till närmare 13,8 miljoner. Störst andel fiskande bland befolkningen finns i Norrlands inland följt av Norrlandskusten och Norra Götalands/Svealands inland. Fritidsfiske bedrivs huvudsakligen med handredskap dvs sportfiske medan ca en femtedel också använder mängdfångande redskap (nät, burar eller tinor). Fångsterna i fritidsfisket mätt i behållen vikt, skattades år 2006 till totalt ca 18 100 ton, varav ca hälften fiskats i havet. De viktigaste arterna är gädda och abborre men också öring, sill/strömming, torsk, makrill, plattfisk och andra laxfiskar.

Det mesta fritidsfisket bedrivs inom 10 mil från hemmet. Fisketurism däremot är koncentrerat till framför allt Norrlands inland. De samlade utgifterna för fritidsfisket år 2006 uppgick till 1,7 miljarder kronor.

Fiskeriverket undersökte och fann under 2007 tillsammans med Livsmedelsekonomiska institutet 1 300 företag med direkt anknytning till fritidsfiske med en total omsättning på knappt 500 miljoner kronor och 1 000 årsarbeten. Verksamhetens omfattning bedömdes efter en bortfallsanalys vara det dubbla.

Fiskeriverket har regeringens uppdrag att införa särskilt ambitiösa förvaltningsmål för områden och arter av särskilt stor betydelse för fritidsfisket och fisketurismen. Datainsamling över fritidsfisket är ett viktigt underlag i det här arbetet.

Kajak eller kanot i skärgårdsfriluftslivet: -Är inte svaret självklart?

Nils Olof Vikander, Høgskolen i Nord-Trøndelag

E-post: nils.vikander@hint.no

”Friluftsliv har varit hett i flera år men 2009 ser ut att bli kajakernas år.” (SvD, 15 maj 2009)

Dock, skrev STF redan 2002 att:

”(k)anske det är dags i sommar att återupptäcka kanadensaren. Ni vet de där öppna flytetygen till kanoter som förr var så vanliga men nu hamnat lite i skymundan när alla ska paddla täckta kajaker längs kuster och skärgårdar.” (Turist # 3 2002)

Under 28 års skärgårdspaddlande, både i kajak och kanot, privat som i pedagogiskt syfte på högskolenivå i Nordamerika och de nordiska länderna, så har jag upplevt ett brett perspektiv av uppfattningar om dessa farkoster. I denna presentation genomför jag en komparativ utvärdering av kajakens och kanotens lämplighet för havets och de stora sjöarnas friluftsliv.

Faktorer som undersöks i kartläggningen är: form, dimensioner, vikt, person-kapacitet, last-kapacitet, transport-lämplighet, lagring, bagage-tillgänglighet, lastning i/ut, bagage-skydd, person-skydd, i/ur-stigning, rengöring, sårbarhet för vind, skrovets tekniska komplexitet/sårbarhet, paddlingskrav (fysik), paddlingskrav (teknik), sittkomfort, hastighet, stabilitet, sjöduglighet, säkerhetsfaktorer, mångsidighet, pedagogiska möjligheter, solo-lämplighet, familj/grupp lämplighet, estetik/upplevelse, kostnad, mm. Avslutningsvis så placeras resultaten av den komparativa analysen i en kortfattad samhällsvetenskaplig kontext för att belysa den dynamik som präglar det postmoderna friluftslivets materiella arena, den variabel som inte endast är förbindelsen mellan människa och natur, men som kraftigt kan påverka dess kvalitet.

Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling

Thomas Vold, Norges Idrettshøgskole

E-post: Thomas.vold@nih.no

Abstract (högst 300 ord): Jeg er i gang med et PhD-prosjekt, kalt Naturguiding og profesjonell utvikling. Prosjektet har til hensikt å belyse hvordan ulike former for guidekompetanser kommer til uttrykk i naturguide kontekster på Svalbard, Norges mest utviklete reiselivsdestinasjon. Videre har prosjektet til hensikt å belyse hvordan forskjellige former for guidekompetanser kan læres og utvikles gjennom deltagelse i og på tvers av ulike former for yrkesrelevante praksisfellesskap. Prosjektet er i første fase av analysearbeidet, hvor innsamlet empiri fra to runder med feltarbeid, i form av dikterte observasjonsdata og tapete intervjuer transkriberes og analyseres. Jeg vil gjerne; legge frem en beskrivelse av prosjektet; gi en begrepsavklaring av begrepet ”naturguide” gjennom å plassere det i forhold til andre roller/yrkesgrupper innenfor friluftslivsfaglig arbeid; og til slutt presentere foreløpige funn/tolkninger av datamaterial fra feltarbeid.

Miljöengagemang och friluftsliv

Daniel Wolf-Watz, Karlstads universitet/Mittuniversitetet

E-post: Daniel.wolf-watz@miun.se

Medförfattare: Klas Sandell, Karlstad universitet och Peter Fredman, Mittuniversitetet

Dagens diskussion kring miljöproblematiken och dess lösningar har mycket av sin fokus på individen. Människors livsstil och val, inte minst som konsumenter, är satta under lupp. Följden har också blivit ett uppsving för konsumtion av miljövänligt producerad mat och kläder, liksom av bilar drivna av förnyelsebart bränsle. Oron för förändringar i miljön handlar mycket om naturens reducerade förmåga att tillhandahålla resurser av olika slag. Naturen som resurs för rekreation kan ses som ett exempel bland många. Av intresse är därför huruvida denna fokus på miljön påverkar människors förhållningssätt till naturen och, av särskild relevans för detta sammanhang, vilka uttryck människors engagemang för miljön tar sig vad gäller friluftsbeteende, företrädesvis val av aktiviteter.

Forskningsprogrammet Friluftsliv i Förändring genomförde under vintern 2007/2008 två enkätundersökningar riktade till svenska medborgare. Analyser av resultaten visar att personer med starkt miljöengagemang är aktiva friluftsmänniskor med stor bredd i sitt friluftsutövande. I valet av friluftaktivitet tenderar de att undvika jakt liksom utrustningstyngda och motoriserade aktiviteter, till förmån för enklare aktiviteter som exempelvis vandring och skidåkning. Gruppen miljöengagerade utövar friluftsliv både i närmiljön och på platser bortom den vardagliga omgivningen.

Deltagarförteckning, Friluftsforskning 2009

Ahnesjö, Jonas	Högskolan i Kalmar
Andersson, Ann-Kristin	Mittuniversitetet, Friluftsliv i förändring
Ankre, Rosemarie	Mittuniversitetet, Blekinge Tekniska Högskola
Arnegård, Johan	Stockholms universitet
Arrentoft, Yvonne	Svenska Turistföreningen
Aspelin, Jan-A	Gymnastik- och idrottshögskolan
Bayati, Zahra	Göteborg universitet
Beery, Thomas	Göteborg Universitet
Bendix Poulsen, Lars	Skov- og Naturstyrelsen,
Berg, Nils-Yngve	Direktoratet for naturforvaltning
Bergström, Maria	Naturskyddsföreningen
Birkne, Ylva	Skogsstyrelsen
Bladh, Gabriel	Karlstads universitet, Friluftsliv i förändring
Boman, Mattias	Sveriges lantbruksuniversitet, Friluftsliv i förändring
Bonesrønning, Øyvind	Direktoratet for Naturforvaltning
Bovinder, Tomas	Gamleby Folkhögskola
Brouder, Patrick	Umeå universitet, Friluftsliv i förändring
Burman, Ruona	Miljödepartementet
Carlstrand, Håkan	Fiskeriverket
Dahm, Hjalmar	Malmö högskola
Danilsson, Tom	Kalmar Högskola
Du Rietz, Susanne	Friluftsförbundet
Eckeskog, Nina	Region Skåne
Ekman, Matilda	Högskolan i Gävle
Emmelin, Lars	Blekinge Tekniska Högskola, Friluftsliv i förändring
Festin, Berndt	Skärgårdsstiftelsen i Stockholms län
Flogfeldt, Thor	Høgskolen i Lillehammer
Forsberg, Oskar	Skogsstyrelsen
Fredman, Peter	Mittuniversitetet, Friluftsliv i förändring
Gelter, Hans	Luleå tekniska universitet
Gibson, Laila	Floda Nova
Grapenfelt, Mattias	Svenska Turistföreningen
Grebäck, Kajsa	Studieförbundet
Grete Betten, Heidi	Direktoratet for naturforvaltning
Gustafsson, Lydia	Ingesunds Folkhögskola
Göransson, Tony	Västkoststiftelsen
Haahr, Jakob	Syddansk Universitet
Hedberg Grimlund, Nils	Svenska Turistföreningen
Henningson, Silvia	Göteborgs universitet, Friluftsliv i förändring
Holst Norgren, Gustav	Ingesunds Folkhögskola
Hård af Segerstad, Kristina	Gymnastik- och idrottshögskolan
Höglund, Jenny	Mittuniversitetet
Hörnsten Friberg, Lisa	Försvarsanalys
Idestrom, Annica	Naturvårdsverket
Jansson, Mattias	Tydal kommune
Jonasson, Jessika	Naturum Vindelfjällen
Kagervall, Anders	Sveriges lantbruksuniversitet

Karlsson, Sven-Erik	Karlstads universitet, Friluftsliv i förändring
Karlsson, Ulrika	Hållands folkhögskola
Koppen, Gro	Universitetet for miljø- og biovitenskap
Kraepelien-Strid, Eva	Gymnastik och idrottshögskolan
Källén, Ingela	Ingesunds Folkhögskola
Larsson, Staffan	Göteborgs Universitet
Lindhagen, Anders	Sveriges lantbruksuniversitet, Friluftsliv i förändring
Lisberg Jensen, Ebba	Malmö högskola
Lundmark, Linda	Umeå universitet, Friluftsliv i förändring
Lundqvist, Jan	Upplandsstiftelsen
Lööv, Martin	Mittuniversitetet
Mo Berg, Elisabeth	Direktoratet for naturforvaltning
Mossberg Sonnek, Karin	Försvarsanalys
Mossing, Anders	Mittuniversitetet, Friluftsliv i förändring
Muller, Dieter K	Umeå universitet, Friluftsliv i förändring
Mårtensson, Fredrika	Sveriges lantbruksuniversitet
Nilsson, Britt-Louise	Regionförbundet Östsam
Nilsson, Göran	Ingesunds Folkhögskola
Nordström, Göran	Statistiska centralbyrån
Norin, Marit	Älvdalens Utbildningscentrum
Odden, Alf	Høgskolen i Telemark
Olin, Roland	Väst kuststiftelsen
Olofsson, Conny	Vilhelmina kommun
Olsson, Stefan	Region Skåne
Ouis, Pernilla	Malmö högskola
Persson, Christian	Växjö universitet
Petersson, Erik	Fiskeriverket
Petersson Forsberg, Lena	Blekinge Tekniska Högskola, Friluftsliv i förändring
Pitkänen-Brunnsberg, Jannica	Forststyrelsen
Pärson, Lisa	Mittuniversitetet
Ranestål, Hervor	Högskolan i Gävle,
Romundstad, Ann Jori	Direktoratet for naturforvaltning
Rosdahl, Hans	Mittuniversitetet
Röckner, Pär	Jokkmokk Kommun
Sæthre, Elisabeth	Direktoratet for naturforvaltning
Sandberg, Mattias	Göteborg universitet, Friluftsliv i förändring
Sandell, Klas	Karlstads universitet, Friluftsliv i förändring
Schantz, Peter	Mittuniversitetet, Gymnastik och idrottshögskolan
Seger, Jan	Gymnastik- och idrottshögskolan
Seiberlich, Carina	Aniaragymnasiet
Silvander, Ulf	Svenskt Friluftsliv
Simonsen, Jakob	Friluftsrådet, Danmark
Sjögren, Katarina	Blekinge Tekniska Högskola
Skuterud, Roar	Direktoratet for naturforvaltning
Sonnvik, Per	Centrum för naturvägledning / Sveriges Lantbruksuniversitet
Stenberg, Rebecca	Linköpings universitet
Stenberg, Kerstin	Gymnastik och idrottshögskolan
Stensaas, Ingebrigt	Direktoratet for naturforvaltning
Stenseke, Marie	Göteborgs universitet, Friluftsliv i förändring
Stjernberg, Per	Sveriges lantbruksuniversitet

Sundin Rådström, Lena
Svanström, Fredrik
Svedlindh, Claes
Svenning, Stephan
Svensson, Gaute
Svensson, Bo
Sørensen, Arild
Sörlin, Sverker
Taube, Jesper
Teigen Braseth, Janne
Thaulow, Morten
Theodorsen, Pål
Thörnqvist, Stig
Tyrväinen, Liisa
Uebel, Johan
Umaerus, Patrik
Wahlgren, Lina
Wall Reinius, Sandra
Ward, Ingegerd
Westerlund, Anna
Vikander, Nils
Vold, Thomas
Wikberg, Per-Olov
Wolf-Watz, Daniel
von Sydow, Anna
Ögren, Arne

Naturvårdsverket
Gymnastik- och idrottshögskolan
Länsstyrelsen Östergötland
Örebro universitet
Halti Nasjonalparksenter
Mittuniversitetet, ETOUR
Direktoratet for naturforvaltning
Kungliga Tekniska Högskolan
Sportfiskarna
Direktoratet for naturforvaltning
Direktoratet for naturforvaltning
Direktoratet for naturforvaltning
Fiskeriverket
Finnish Forrest Research Institute
Länsstyrelsen Västernorrland
Sveriges Lantbruksuniversitet
Gymnastik- och idrottshögskolan
Mittuniversitetet, ETOUR
Naturvårdsverket
Friluftsrämjandet
Høgskolen i Nord-Trøndelag
Norges Idrettshøgskole
Naturvårdsverket
Mittuniversitetet, Friluftsliv i förändring
Naturvårdsverket
Örnsköldsviks kommun

Friluftsliv i förändring

WWW.FRILUFTSFORSKNING.SE

Friluftsliv i förändring är ett forskningsprogram med uppgift att skapa och kommunicera forskningsbaserad kunskap om friluftsliv och naturturism i Sverige. Programmet finansieras av Naturvårdsverket, som har gett turismforskningsinstitutet ETOUR vid Mittuniversitetet uppdraget att leda verksamheten, där även Karlstads-, Göteborgs-, Örebro- och Umeå universitet, Högskolan i Blekinge samt Sveriges lantbruksuniversitet ingår. I rapportserien från Friluftsliv i förändring presenterar vi resultat från forskningen. Samtliga rapporter finns nedladdningsbara på: www.friluftsforskning.se